

Editorial

Η συγκέντρωση του δικαστικού ελέγχου των νόμων σε ένα συνταγματικό ή ανώτατο δικαστήριο προκρίνει και εγγυάται, σε μεγάλο βαθμό, την ασφάλεια δικαίου και τον εξορθολογισμό της νομοπαραγωγής. Εντούτοις, ο διάχυτος δικαστικός έλεγχος των νόμων παραμένει πάντοτε μια σπουδαία εγγύηση προστασίας των πολιτών απέναντι στα δικαιοκρατικά ελλείμματα που διευρύνονται εξαιτίας του, ολοένα και πιο σφιχτού, εναγκαλισμού των συνταγματικών ή ανώτατων δικαστηρίων με την πολιτική εξουσία. Κατά τούτο, διάφορες ερμηνείες και πρακτικές που στοχεύουν στη νομική ή πραγματική εξασθένιση της δυνατότητας των κατώτερων τακτικών δικαστηρίων να προβαίνουν σε αυτοτελή έλεγχο των νόμων συγκαταλέγονται στις σοβαρότερες πτυχές της κρίσης του κράτους δικαίου στην εποχή μας.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), ο D. Trump είχε κάθε λόγο να πανηγυρίζει την προηγούμενη Παρασκευή, χαρακτηρίζοντας με αυταρέσκεια ως «μνημειώδη νίκη για το Σύνταγμα, τη διάκριση των εξουσιών και το κράτος δικαίου» την απόφαση ([24A884 TRUMP, ET AL. V. CASA, INC., ET AL.](#)) με την οποία το Supreme Court περιόρισε την εξουσία των ομοσπονδιακών δικαστηρίων να διατάσσουν μέτρα εθνικής εμβέλειας (universal injunctions) κατά εκτελεστικών διαταγμάτων. Έχοντας ήδη καταρχήν με το μέρος του τη συντηρητική πλειοψηφία του Ανώτατου Δικαστηρίου, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ μοιάζει να απαλλάσσεται πλέον και από τους γενικούς περιορισμούς που ένα ενοχλητικό κατώτερο ομοσπονδιακό δικαστήριο θα μπορούσε να αντιτάξει στην υλοποίηση μιας αυθαίρετης πολιτικής του.

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, το Συμβούλιο της Επικρατείας, έχοντας πάψει να αποτελεί ενοχλητικό αντίβαρο κάθε πολιτικής εξουσίας, μοχλεύει ερμηνευτικά νομοθετικές διατάξεις που έχει υποδείξει το ίδιο (ιδίως αυτές που αφορούν τον θεσμό της πιλοτικής δίκης και τον προσδιορισμό στον χρόνο του ακυρωτικού αποτελέσματος) και αυστηροποιεί τις προϋποθέσεις προσωρινής δικαστικής προστασίας (κρίνοντας, εκτός των άλλων, ότι πρόδηλη αντισυνταγματικότητα συντρέχει, ιδίως, όταν έχει εκδοθεί σχετική απόφαση της Ολομέλειάς του), προκειμένου να οικειοποιηθεί αρμοδιότητες συνταγματικού δικαστηρίου που δεν του ανήκουν και να αποτρέψει τυχόν φυγόκεντρες τάσεις των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων.

Απέναντι σε τέτοιες προσπάθειες συρρίκνωσης της δικαιοκρατικής εγγύησης που συνιστά ο διάχυτος δικαστικός έλεγχος των νόμων, η αντίδραση των κατώτερων δικαστικών λειτουργών είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, στη δε Χώρα μας αποτελεί όχι μόνο δυνατότητα αλλά και υποχρέωση που πηγάζει τόσο από το άρθρο 93 παρ. 4 τους Συντάγματος όσο και από το ευρωπαϊκό δίκαιο. Άλλωστε, παρά τις θολές εγγυήσεις εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, θεσμικές εξελίξεις, όπως αυτή του λεγόμενου «ζωντανού δικαίου» (*diritto vivente*) στην Ιταλία και εκείνη της ανάπτυξης άμεσου διαλόγου μεταξύ κατώτερων τακτικών δικαστηρίων των κρατών μελών και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν δείξει ότι, ιδίως στο πλαίσιο του πολυεπίπεδου ευρωπαϊκού συνταγματισμού, ο βολονταρισμός ορισμένων συνταγματικών ή ανώτατων δικαστηρίων σε βάρος των κατώτερων τακτικών δικαστηρίων δεν είναι ανέφελος. Το φάσμα της χειραφέτησης των τελευταίων πλανιέται πάνω από κάθε προσπάθεια απόλυτης συγκέντρωσης και πολιτικής εξάρτησης του δικαστικού ελέγχου των νόμων.

Στη μελέτη του σχετικά με το ελληνικό σύστημα δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ο Ακρίτας Καϊδατζής υποστηρίζει ότι ο έλεγχος αυτός οργανώνεται σε δύο μεγάλα συστήματα, τα οποία λειτουργούν είτε παράλληλα είτε επάλληλα, χωρίς να διασταυρώνονται μεταξύ τους. Το πρώτο είναι το γενικό σύστημα του διάχυτου ελέγχου που καθιερώνει το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος. Το δεύτερο είναι ένα σύστημα συγκεντρωτικού ελέγχου που απαρτίζεται από δύο (ή, ενδεχομένως, τρία) υποσυστήματα: το υποσύστημα της συγκέντρωσης του ελέγχου στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (ΑΕΔ) του άρθρου 100 (και στο Μισθοδικείο του άρθρου 88 παρ. 2) και εκείνο του συγκεντρωτικού ελέγχου των κανονιστικών πράξεων από το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά το άρθρο 95 παρ. 1. Υποστηρίζει επίσης ότι η βασική και κρίσιμη διάκριση δεν είναι ανάμεσα στον διάχυτο και τον συγκεντρωτικό έλεγχο, αλλά ανάμεσα στον συγκεκριμένο και τον αφηρημένο έλεγχο. Ο συγγραφέας επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι, στη Χώρα μας, διαμορφώνεται μια συνταγματική κουλτούρα «παράκαμψης» του γενικού συστήματος διάχυτου ελέγχου του άρθρου 93 παρ. 4 ή θέσπισης, έστω και με κοινό νόμο ή ούτε καν με τέτοιο, «παρεκκλίσεων» απ' αυτό. Η μείζων στρέβλωση προήλθε, τα τελευταία χρόνια, από την τάση του Συμβουλίου της Επικρατείας να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως, κατ' αποτέλεσμα ή κατ' ουσία, «περίπου» συνταγματικό δικαστήριο ακόμη και στο πλαίσιο του γενικού συστήματος. Κορυφαία και μακράν πιο αμφιλεγόμενη έκφραση αυτής της τάσης υπήρξε η νομολογιακή κατασκευή –εφεύρημα, στην κυριολεξία– τού κατά χρόνο περιορισμού των αποτελεσμάτων της κρίσης του Συμβουλίου της Επικρατείας επί της αντισυνταγματικότητας διάταξης νόμου. Με αυτήν την κατασκευή, στην οποία,

δυστυχώς, προσχώρησε πρόσφατα και το Ελεγκτικό Συνέδριο, μεταφέρεται στο διατακτικό της απόφασης μια παρεμπίπτουσα κρίση του δικαστηρίου που είχε θέση μόνο στο σκεπτικό του. Με άλλα λόγια, δημιουργήθηκαν έννομες συνέπειες που δεν προβλέπονται ούτε απορρέουν από πουθενά, αλλά, αντίθετα, όπως μας δείχνουν το ΑΕΔ και το Μισθοδικείο, απαιτούν ειδικό συνταγματικό θεμέλιο. Εξάλλου, με την ίδια παραπάνω κατασκευή, κατά παράβαση της συνταγματικής υποχρέωσής τους να μην εφαρμόζουν αντισυνταγματικό νόμο, επιβάλλεται σε δικαστήρια του γενικού συστήματος να εφαρμόζουν διάταξη που, όπως κρίθηκε αντισυνταγματική από το ανώτατο δικαστήριο του κλάδου, ομοίως θα μπορούσε να κριθεί και από τα ίδια.